

ביאורים

העולם הוא גשמי, וככזה - הוא חסר. השלמות קיימת ברובד הרוחני. ה'שלם' היחיד זה הקב"ה, אין בו שום חיסרון וגם לא שייך בו אף ממד של גשמיות (לקב"ה הלא אין להיכן להשתלם, כיוון שהוא בשלמות). דברים רבים עושים תהליך מסוים בעולם הזה כדי להתהוות ולהגיע לשלמות. לדוגמה, צמיחת העצים - במקום שהייתה רק אדמה חשופה, פתאום גדלים עצים תמימים ואיתנים. המהר"ל לומד מדברי חז"ל שיש שלושה עניינים שהתהליך שלהם מיוחד משאר הדברים: תחית המתים, לידה, וירידת המטר. המיוחד בשלושת הדברים הללו הוא שהם יוצאים לפועל לגמרי, ביציאתם לפועל נוצרת הוויה מיוחדת. שאר הנבראים נמצאים בל העת בתהליך התפתחות נורמלי, דהיינו "בתוך" חוקי העולם. בשלושת הדברים הללו נוצרת מציאות שהיא מיוחדת, חדשה, ושונה מאוד ממה שהיה קודם. הקב"ה כביכול מתערב בחוקי הטבע הנורמליים והסדירים, ופותח פרצה להופעה של דבר חדש. לכן זה נקרא יציאה אל הפועל, כיוון שבשאר הדברים - המציאות שנוצרה כבר הייתה אך עוד לא נראתה, כי הגיעה בתהליך אטי ובהדרגה, אך בשלושת דברים אלו נוצר ממש משהו חדש, כביכול מעין "יש מאין". כך יש להבין את הפסוקים המיוחדים לעניינים אלו את הלשון 'פתיחה'. פתיחה מורה שיש כאן איזושהי התפרצות של משהו שהיה סתום. באיזה מובן זו הוויה שלמה? בתחית המתים מתחדשים חיים אחר המוות, וזוהי הוויה מיוחדת. לידת האדם מהווה הוויה מיוחדת, כיוון שנוצרו חיים חדשים בעולם. ירידת המטר נותנת חיים חדשים, כיוון שבו תלויה חיותו של האדם. חז"ל מלמדים אותנו שעניות היא מעין מיתה לאדם [נדרים ז]. כאשר האדם והעולם מקבלים פרנסה - אלו חיים (לפרנסה יש משמעות רבות מעבר למה יאכל האדם בארוחה הבאה. יש לה משמעות קיומית, חברתית, נפשית ועוד). לכן הגעת הפרנסה מהווה גם היא יציאה לפועל של האדם. כיוון שהקב"ה הוא השלם היחיד, רק הוא יכול להביא דברים למצב של יציאה לפועל לגמרי. שאר הנבראים גם העליונים שבהם הם כמלאכים, הרי הם בתוך העולם. העולם חסר ולכן גם בהם יש חיסרון כלשהו. הקב"ה הוא היחיד שהוא לגמרי מחוץ לחוקי העולם. הוא יכול להביא תחייה וחיים חדשים. זה ההסבר לדברי חז"ל ששלושה מפתחות נתונים אך ורק בידי הקב"ה - מפתחות תחיית המתים, לידה וירידת הגשמים.

הרחבות

• משמעות הגשמים

ומטר השמים מן עולם האמצעי, שהרי נקרא מטר השמים. על מעלתם של הגשמים אומרת הגמרא במסכת תענית [ז.]: "אמר ר' אבהו: גדול יום הגשמים מתחיית המתים... ופליגא [וחולק על דברי] דרב יוסף, דאמר רב יוסף: מתוך שהיא שקולה כתחיית המתים - קבעוה בתחיית המתים". הנביא ישעיהו השווה את פעולת הגשמים ללידה: "כפי פאָרץ ירד הגשם והשָׁלַג מן השָׁמַיִם וְשָׁמַיִם לֹא יָשׁוּב פִּי אִם הָרָוָה אֶת הָאָרֶץ וְהוֹלִיחָהּ וְהִצְמִיחָהּ" [ישעיה נה, י]. אם-כן, לגשמים יש את מעלת שאר המפתחות שלא נמסרו לשליח (תחיית המתים ולידה), וצריך להבין מדוע לגשם מעלה עליונה כל-כך.

אומר רבי נחום מטשרנוביל: "באמת זהו חיותו של הקדוש ברוך הוא היורד בעולם, רק בבואו לעולם הגשמי הוצרך ונקרא גשמים. והנה הארץ, מקבלת מן השמים... ולכן מולידה ומצמיחה. אמנם הלא ידוע כי הם שני הפכים, השמים הם רוחני והארץ גשמיות בתכלית. וצריך ביניהם דבר ממוצע, כי אי אפשר לקרב ב' הפכים בלי אמצע, והצדיק הוא האמצעי שנשמתו היא רוחנית מן העליונים וגופו גשם מן התחתונים... והוא המקשר שמים וארץ... ולכן בברכה, כשהם צדיקים, כתיב ונתתי גשמיכם וגו', כי יהיה התקשרות ביניהם (=בין שמים לארץ) על ידי צדיקים, אבל בהיפך - נמצא אין מי שיקשרם, ואז ועצר את השמים וגו'" [ליקוטים].

הגשם מבטא את תפקידו של היהודי - לחיות בעולם הזה חיים של קודש, וכך לקשר שמים וארץ. כך נרמז בדברי של המהר"ל, שהגשמים הם 'הוצאה אל הפועל' - היהודי הצדיק מבטא את כל עומק עולמו הרוחני בעשייה שלו.

היו בעולם, נראה שיש כביכול חסרון במעשיו, שהרי רק עתה יצאו אל הפועל. אולם החסרון הוא מצד הנבראים, שיצאים עכשיו לפועל מפני שלא היו ראויים לצאת אל הפועל קודם לכן, כי אין הם ראויים, היו כבר בפועל מתחילה. אין במציאות דברים שהם יציאה מה חכא אל הפועל כמו שלוש הדברים הללו. בלידה יש יציאה לעולם, בריאה של אדם. ובחיית המתים יש יציאה אל החיים לאחר המוות. והגשם הוא פרנסה לעולם, דבר שכל חיות העולם תלוי בו. לכן דוקא שלוש אלו נאמרו לשון פתיחה, כי הם יציאה אל הפועל. על צמיחת העצים ושאר ההוויות לא נאמרה לשון זו, כי אין הם הוויה שלמה, ומכיון שאינם דבר שלם, אינם נחשבים לקיימים בפועל, וזה דבר ידוע. וראוי שדבר שהוא שלמות העולם הזה יצא אל הפועל מהקב"ה, שהוא בפועל לגמרי, והוא המוציא את כל דבר אל הפועל. לכן יציאת האדם לעולם היא בעולם התחתון, וירידת המטר מן השמים מהעולם האמצעי, ותחיית המתים שהיא השפעת חיות מן העולם העליון, ראויים כולם להתהוות על ידי הקב"ה. העולם הזה מקבל כל אחד משלושת אלו מעולם מיוחד, לכן לכל אחד מהם יש פתיחה בפני עצמה. "בארץ ישראל אמרו שגם מפתח של פרנסה בידי הקב"ה. בדבר זה יש חכמה עמוקה. ביאור הדברים: כמו שצריכה היציאה אל הפועל של שלוש הדברים הללו, הבאים להשלים את העולם הזה, להיות על ידי הקב"ה, כך קיום העולם, דהיינו הפרנסה, צריך הוצאה אל הפועל על ידי הקב"ה. לכן אמרו שיש מפתח רביעי. רמזו לך דבר מועט, ועיקר הדבר הוא מהדברים הנעלמים. את מפתח הפרנסה תוכל להבין גם ממה שיתבאר בהלל בעזרת השם יתברך.

המהר"ל המבואר 'קול חי'

ומה שלא היו יכולים לצאת כי אם על ידי הקדוש ברוך הוא הוא דבר עמוק. וזהו על דרך שאמרו רבותינו זכרונם לברכה בפרק קמא דתענית (ב, א): שלשה מפתחות לא נמסרו לשליח: מפתח של חיה ושל גשמים ושל תחית המתים. ומייתי התם לקרא לכל אֶחָד וְאֶחָד, שהקדוש ברוך הוא הוא הפותח. והטעם באלו שלשה דברים: כי כל דבר שהוא בכח יוצא לפועל, אין יציאתו לפועל כי אם על ידי הקדוש ברוך הוא, שהוא בלבד בפועל הגמור. וזהו, מפני שהוא יתברך נבדל מן החומר, שכל ענין החומר הוא בכח, וכל אשר יש בו צורך גשמי אי אפשר שיהיה בפועל הגמור. לכן, הוא יתברך נבדל לגמרי מן החומר, והוא בלבד בפועל הגמור. ולא כפי המלאכים, כי אף שאינם גשמיים מפל מקום יש להם יחוס וקרוב אל הגשם, ולכן אינם בפועל הגמור, רוצה לומר שאין מדגגתם בתכלית השלמות. כי הנמצא שהוא חסר ואינו שלם בתכלית אינו בפועל, כי המציאות בפועל כאשר הוא שלם כבר ואינו חסר. ולפיכך הדברים שכלם הם יציאה לפועל הגמור, אי אפשר שיהיה רק על ידי השם יתברך שהוא בפועל הגמור. ומפני כי אלו הדברים השלשה, והם: מטר, חיה, תחייה הם אינם בפועל יוצאים אל הפועל, כדמוכח בקרא, דכתיב גבי מטר (דברים כח, יא): 'פתח ה' את אוצרו, וגבי חיה (בראשית לב, ב): 'פתח ה' את רחמיה, וגבי תחייה (יחזקאל לו, יא): בפתחי קברותיכם, שזה מורה שכלם דברים יוצאים אל הפועל אחר שלא היו בפועל. הנה הדברים האלו יוצאים מן הכח אל הפועל, ואין המוציא רק מי שהוא בפועל לגמרי, וזה השם יתברך שהוא בפועל הגמור. ואם השם יתברך מחדש פעולות אחר שלא היו, ונראה כאלו פעולותיו יצאו מן הכח אל הפועל, זה שיהיה חסרון מצד המקבל, וכאשר היה מוכן המקבל אין צריך הוצאה לפועל. ואין דבר במציאות שהוא יציאה לפועל כמו דבר זה, כי חיה יציאה לעולם בריאת האדם, וכן התחיה יציאה לפועל לחיים אחר המות, וכן המטר פורסות העולם, שבו תלוי חיות האדם. ולפיכך באלו דוקא כתב לשון פתיחה, כי אלו דברים נחשבים יציאה לפועל. אבל צמיחת העצים ושאר הוויות אינם הוויה שלמה, ומפני שאינם הוויה שלמה אינם בפועל גמור, כי דבר שאינו נשלם אינו נחשב מן המציאות שהוא בפועל, כמו שהתבאר וזה ידוע. וראוי שיהיה שלמות העולם הזה מה שהוא בפועל מן השם יתברך, שהוא בפועל הגמור והוא המוציא הכל אל הפועל, ולפיכך תולדות האדם, שהוא בעולם התחתון על ידי השם יתברך, ומטר השמים מן עולם האמצעי, שהרי נקרא מטר השמים, והתחיה הוא השפעת החיות מן עולם העליון, וראוי שיהיו על ידי השם יתברך. וכל אלו שלשה דברים מקבל העולם הזה, כל אֶחָד וְאֶחָד מעולם מיוחד, ולפיכך כל אֶחָד יש לו פתיחה בפני עצמה, שהוא היציאה אל הפועל, והוא על ידי השם יתברך אשר הוא בפועל הגמור. ויבמערבא אמרי: אף מפתח של פרנסה. זה דבר עוד מְפֻלָּג בְּחֻמָּה. וזה שְׁכֻמוֹ שְׁצִירָה הוּצָאָה אֶל הַפְּעֻלָּה בְּאֵלוֹ שְׁלֹשָׁה דְבָרִים בְּמָה שְׁמֻקְבָּל הָעוֹלָם הַזֶּה, כִּי צִרְיָה הוּצָאָה אֶל הַפְּעֻלָּה דְבָר שֶׁהוּא קִיָּים הָעוֹלָם וְהוּא הַפְּרֻנְסָה שֶׁהוּא קִיָּוִמוֹ. ולפיכך אמר שזהו גם כן מפתח רביעי. נרמז לך דבר מועט מזעיר, אָמַנְם עֵקֶר הַדָּבָר הוּא דְבָר נְעֻלָּם יוֹתֵר. גם מפתח של פרנסה יש להבין ממה שיתבאר אצל הלל הגדול בעזרת השם יתברך.

הטעם לכן שלא היו יכולים לצאת אלא רק על ידי הקב"ה הוא טעם עמוק. ענין זה מתבאר על פי מאמר חכמים במסכת תענית: שלושה מפתחות לא נמסרו לשליח: מפתח של יולדת, מפתח של גשמים ומפתח של תחית המתים. הגמרא שם מביאה פסוק ביחס לכל אחד מהם, להוכיח שרק הקב"ה הוא הפותח. הטעם בשלושת הדברים הללו רק הקב"ה הוא הפותח, כי כל דבר שנמצא בכח יצריך לצאת מן הכח אל הפועל, ואין יציאה אל הפועל אלא רק על ידי הקב"ה, מפני שרק הוא בפועל לגמרי, כי הוא נבדל לחלוטין מן החומר. החומר תמיד נמצא בכח ואין הוא יכול לצאת לגמרי אל הפועל, לכן רק הוא יתברך בפועל לגמרי. גם המלאכים אף שאינם גשמיים יש להם קשר אל החומר, לכן גם הם אינם לגמרי בפועל, כלומר גם הם אינם בשלמות מוחלטת, כי כל נברא חסר ואינו שלם בתכלית השלמות ולכן אינו בפועל לחלוטין, רק מי שנמצא בפועל לגמרי הוא בתכלית השלמות. לכן דברים שהם יציאה אל הפועל לגמרי יכולים להעשות רק על ידי הקב"ה, שהוא בפועל לגמרי. שלוש הדברים הללו: יולדת, גשמים ותחיית המתים, אינם בפועל יוצאים אל הפועל, כמו שמוכח מהפסוקים: 'פתח ה' לך את אוצרו, הנאמר על הגשם, וישפת את רחמה, הנאמר על יולדת, ובפתחי את קברותיכם, הנאמר על תחיית המתים, הפסוקים הללו מורים, ואלה אינם בפועל יוצאים אל הפועל, ולכן הם יוצאים אל הפועל על ידי הקב"ה, כי אין מי מוציא מן הכח אל הפועל מלבד הקב"ה, מפני שרק הוא בפועל לגמרי. כאשר הקב"ה מחדש דברים ומוציאם אל הפועל אחר שלא

יציאת דבר מן הכוח אל הפועל בשלמות יכולה להיעשות רק על ידי הקב"ה, שרק הוא בפועל לגמרי

